

בכורות לח ADDENDUM

משה שווערד

א. דף על הדף מסכת בכורות דף לח עמוד א

בגמ': ולר"מ מי ניחא, הוה לי' מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וכו'.

הגר"ש אלגאזי זצ"ל בספרו יבין שמועה הקשה, מדוע לא החשיבו במשנה בעדיות בהדי קולי ב"ש וחומרי ב"ה את המשנה הזו (דפ"ב דאהלות) המובאת בגמ' כאן לעיל (לז"ע"ב) כמה חסרון בשדרה וכו' ע"ש. [1] וכתב לפי"ז לחדש, דלא קחשיב אלא מאי דידעינן אנן בלי שום פירוש דב"ש לקולא וב"ה לחומרא, אבל אי לא ידעינן דב"ש לקולא אלא משום דמפרשי תנאי מלתייהו דב"ש לא קחשיב ע"כ.

[2] וביד מלאכי (כללי הק' אות תקלז) הביא דבריו וחולק עליו. ומביא סוגית הגמ' כאן ודברי רש"י (ד"ה סלע נירונית וכו') וכתב: מבואר, דלכולהו תירוצי שיעוריהו דב"ש נפיש משיעוריהו דב"ה דהיינו לחומרא שיטמא באהל עד שיחסר שיעורא רבא וכמבואר בדבר רש"י, ולא מבעיא לפי המסקנא, אלא אף לפום מאי דפרכינן לר"פ מבואר, דעד כאן לא פרכינן עליה דהוה ליה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אלא אליבא דר"מ דמפרש לה בקטן של רופאים, אבל לרבנן דס"ל בגדול של לשכה מעולם לא עלה על דעת לומר דשיעוריהו דב"ש זוטא מ"ה וכו' הת"ט שם וכו', ע"ש שהאריך עוד לדחות קושית הגר"ש אלגאזי זצ"ל בעוד אופנים.

ב. תוספות מסכת בכורות דף לח עמוד ב ד"ה וסימניך ברקא

וסימניך ברקא - משמע דהוי מום קבוע ותימה דבפ' מי שאחזו (גיטין סט.) יש רפואות לברקא ובפרק המוציא יין (שבת עה.) נמי אמר' כוחלין לברקתי וי"ל דהתם מיירי בממששין ובאין קודם שנקבעו וכן נמי [צריך] לתרץ אקושיא אחריתי דהתם בפרק המוציא יין קתני (ג"ז שם) דם כדי לכוול עין אחת שכך כוחלין (ליחזור) [ליארוד] ובתוספתא (דשבת פ"ט) גרסי' להו ובתוספתא במכילתין (פ"ד) כתוב יאור במקום חורוור משמע דהכל אחד וחורוור הקבוע חשיב לקמן מום ומיהו איכא למימר דבשבת מיירי באותו שאינו קבוע ועוד יש לתרץ דהיכא דאין מתרפא מאליו חשיב מום ...

ג. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לח עמוד ב

האם מום היכול להתרפאות ע"י רפואה נחשב מום עובר?

תירוצי תוס' נחלקו בזה: תירוצ' קמא סבר דכל מום שיכול להתרפאות ואפילו רק ע"י רפואה חשיב מום עובר. ותירוצ' השני סבר דרק היכא שמתרפא מאליו חשיב מום עובר, ואם אינו עובר אלא ע"י רפואות חשיב מום קבוע.

ותוס' לעיל לד. (סוף ד"ה אילימא) סברי כתירוצ' קמא. ותוס' גיטין סט. (ד"ה לברוקתי) כתבו שני התירוצים, ועל תירוצ' השני הוסיפו "דכל שאינו עובר מאליו או ע"י רפואה קלה חשיב מום קבוע".

וברש"י (ד"ה או שלא אכל) משמע כפירוש קמא - עי' בדברינו על רש"י.

וראה מהר"ט אלגזי (סי' נ"ג) שדן להביא ראיה לפירוש קמא מדברי הספרי פר' ראה, ומאידך מוכיח כפירוש השני מסוגיית הגמ' זבחים קיד.

מיהו מחדש מהריט"א דאף הפירוש השני שסובר דאף כשעובר ע"י רפואה חשיב מום קבוע, היינו כשפדאו ושחטו בעוד מומו בו, אבל אם עבר המום ע"י רפואה קודם שיפדה, חזר לקדושתו הראשונה והרי הוא כבכור תם - עי' בדבריו.

ברם החזו"א (בכורות כה. יט.) נקט בפשיטות דאין חוזר לקדושתו, והוי כנתרפא לאחר פדיון, דכיון שנפל בו מום הרי הוא כפדוי. וראה במשנת רבי אהרן (טו: על רד"ה סמוך לפדיון, אות ג') שנסתפק בזה.

ד. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לח עמוד ב

והאמר ר"א אמר ר"ה כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו: א] לכאורה הוראה דהכא היתה לחומרא דדוקא חלזון ונחש הוה מום קבוע ולא חלזון או נחש, ומאי מקשה דאין שומעין לו - עי' הערות להגריש"א שפירש דיש כאן הוראה לקולא.

ב] הנמקי יוסף (יבמות עז.) כתב בשם הריטב"א דדוקא כשאומר כך קבלתי, אבל אם אומר דבר מסברא ומראה פנים לדבריו שומעין לו. והביא דבריו הרמ"א (חו"מ רמב. לו.), והוסיף "אבל אין שומעין לדידה דלמא מדמי דברים להדדי שאין דומים, אבל אם הוא פשוט שומעין לו". ולכאורה אין ביאור לדבריו, ועי"ש בט"ז סקכ"א.

הטובל במקוה מתי הוא נטהר. האם הוא נטהר בשעה שנכסה גופו במים,
או שגמר טהרתו בעלותו מן המקוה, וכל עוד הוא במים אינו נטהר. נפקא
מינה לטמא שטבל, ועד שהוא בתוך המקוה נגע בטהרות, אם נטמאו אם לאו.
הרמב"ם²⁵ פסק שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מתוך המקוה, אבל קודם
שפרש מן המקוה עדיין הוא טמא²⁶. ולמה לא נטהר בעודו במקוה אלא בעלייתו?
טעם הדבר הביא האדמו"ר מסוכטשוב בספרו "שם משמאל"²⁷ בשם אביו.
ואמר עד שאנו שואלים את הטעם לדבר הזה בואו ונשאל תחילה על כלל פעולת
הטבילה מה כוחה לטהר את האדם מטומאתו? והוא מסביר את הדבר בדרך
נשגבת. האדם הוא בריה שחיותה ביבשה, במים אין לאדם חיות וקיום. לכן
כשאדם נכנס כולו לתוך המים מתבטלת שם ישותו וחיותו, ונמצא כשעולה אחר
כך מן המים, הוא בגדר ישות חדשה, בעל חיות חדשה. חידוש הוויית האדם
בבואו במים יסוד לו בספר החינוך. בעל "ספר החינוך"²⁸ אומר שכוח המים
לטהר האדם מטומאתו, לפי שהם תחילה לכל הבריאה ומי שבא בהם הרי הוא
כאילו חוזר לתחילת ההויה. "ויראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא
באותה שעה כמו שהיה העולם כולו מים טרם חיות בו אדם שנאמר: ורוח
אלקים מרחפת על פני המים". דמיון לזה בדיני כלי חרס. כלי חרס שנטמא,
אפשר לטהר אותו לדעת רבנו תם²⁹ כך: שנותנים אותו לתוך כבשן, וכשהוא
עולה מן הכבשן הוא טהור. שבאש הכבשן מתבטלת ישותו ומהותו הקודמת,

וכשהוא עולה מן הכבשן הוא בבחינת כלי אחר. והתוס' ממליצים על זה "פנים חדשות באו לכאן". כך האדם כשהוא עולה מן המקוה הוא כבריאה אחרת, ופנים חדשות.

גם התשובה כוחה כעין כוח המים שהיא מחזירה את האדם אל זמן "טרם היות בו האדם" שכן על התשובה אמרו בגמרא³⁰ שהיא מן הדברים שנבראו קודם בריאת העולם.

החטא דומה לטומאה, כזו כן זו אינן מפסידות את הגוף אלא משחיתות את התוך. על פי זה פירש ר' מנחם מנדל מקוצק זצ"ל דברים נעלמים בדיני טומאת כלים. כלי חרס דינו שאינו נטמא מגבו אלא מתוכו³¹, כלומר שרץ מת שנתלה באוירו של הכלי אף על פי שלא נגע בו, הרי זה טמא. אבל אם נגע השרץ בגבו של הכלי לא נטמא הכלי. זה דין טומאת כלי חרס. והיפוכו בכלי מתכת³², שמתוכו אינו נטמא אבל נטמא מגבו. מה חילוק בין זה לזה? גם בטהרתם חלוקים דיניהם. כלי מתכת יש לו טהרה בטבילה אבל כלי חרס אין לו תקנה אלא שבירה. חילוקי דיניהם באים מחילוקי מהותם. בכלי מתכת שני ערכים: ערך החומר, היינו המתכת שהכלי עשוי ממנה, וערך הצורה זה בית קיבולו היינו תוכו. עיקר ערכו של כלי מתכת זה חומרו, כגון כלי נחושת נמכרים במשקל. והטומאה זה דרכה, כשהיא פוגעת פגיעתה בעיקר ערכו של הכלי. על כן בכלי מתכת פגיעת הטומאה בגבו של הכלי, בחומרו שהוא עיקר ערכו. לא כן כלי חרס, אף הוא עשוי חומר וצורה. אבל חומרו אינו נחשב ואין ערכו אלא בצורתו, היינו תוכו, בית קיבולו. משום כך הטומאה כשהיא פוגעת בו, בתוכו היא פוגעת שהוא עיקרו של הכלי. ועל חילוק זה מיוסדים דיני טהרתם. טהרת כלים קרויה תיקון. שכן הלכה היא³³ אין טובלין כלים ביום טוב משום מתקן מנה. וכיוון שאין תקנה לדבר שנתקלקל אלא אם כן עוד נשתייר בו מקצת מערכו, לכן כלי מתכת שננטמא גבו ונפסד, עוד יש ערך לבית קיבולו לתוכו, שכן כלי מתכת שננטמא, תוכו נשאר טהור ואינו מטמא³⁴, כגון: שמותי לכפות אותו על גבי אוכלין טהורין ולא יטמאו. נמצא כלי מתכת שננטמא, עוד יש בו ממש וישנו בתקנה, לכן טבילה מועלת לו להעלותו מטומאתו. לא כן כלי חרס, שאם נטמא תוכו הלך כל ערכו ממנו, שכן החרס אין לו חשיבות, על כן אין לו תקנה בטבילה. ומה תקנתו? כך שנינו³⁵: כלי חרס שננטמא אין לו תקנה אלא שבירה.

ואדם אף הוא עשוי חומר וצורה. חומרו זה גופו, וצורתו — נפשו. ויש בו טומאת הגוף ויש בו טומאת הנפש. נטמא גופו מועילה לו טבילה לפי שנשמתו שהיא עיקר ערכו נשארה טהורה. אבל אם נטמאה נפשו, הלך ממנו כל ערכו שלחומרו אין חשיבות. ואם נטמאה נשמתו מה תקנתו? אין לו תקנה אלא

שבירה, זו שבירת הלב. ועל זה קרא ר' מנחם מנדל מקוצק זצ"ל: לב נשבר ונדכא אלקים לא תבזה. והבריות מה הם אומרים: אין שלמות כלב שבור.

הזכרנו תחילה את דברי רבנו יונה, שביום הכיפורים ישנה מצוה מיוחדת לתשובה. ור' שלמה הרכבי³⁶ הטעים בדבריו, שלפיכך יש מצות עשה מיוחדת לשוב ביום הכיפורים, משום שהשב ביום הכיפורים מקיים מצות "תשובה בזמנה". ומהי תשובה בזמנה? אומר השל"ה³⁷, שהיא תיכף לאחר החטא, כמו שכתב: "יתעורר מיד וישוב אל ה' ואם יתמהמה יהא דוחה זמן האמת. ומכל מקום היא תשובה, כמו מילה שלא בזמנה שקיים מצות מילה אבל בזמנה עדיף טפי, כן מילת ערלת הלב". וזו עשתה התורה לתקנת השבים. מי שאיחר ולא שב בזמן שהוא תיכף לאחר החטא, נטלה התורה אותו זמן והניחה ביום הכיפורים, ונעשה יום הכיפורים זמן האמת לתשובה, שמתחדש לו לאדם שנית שיוכל לשוב בתשובה ולקיים מצות תשובה בזמנה³⁸.

=====